

Тема 6
ПЛАТІЖНИЙ
БАЛАНС УКРАЇНИ

План

6.1. Основні категорії платіжного балансу

2. Торговельний баланс і показники, що характеризують інтеграцію України у загальносвітову систему економічних відносин

3. Статистика обмінних курсів

6.1. Основні категорії платіжного балансу

Відповідальність за складання платіжного балансу, згідно з Законом України “Про Національний банк України” та Декретом Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.1993, було покладено на Національний банк України

На органи державної статистики було покладено обов'язки щодо збору, обробки та аналізу статистичної інформації про обсяги прямих інвестицій в Україну та з України (постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку від 17.03.2000 № 517).

Національний банк України

є відповідальним
за складання
платіжного балансу
та визначення
міжнародної
інвестиційної
позиції

здійснює
методологічне
керівництво і
координацію усіх
робіт зі складання
платіжного балансу та
визначення
міжнародної
інвестиційної позиції

**Державна служба
статистики України:**
здійснює збір, обробку
та формування
інформації про прямі
інвестиції

Платіжний баланс є одним з основних інструментів макроекономічного аналізу і прогнозування. За його допомогою можна відстежити розвиток зовнішньої торгівлі: в яких розмірах і формах відбувалося залучення іноземних інвестицій; який був вплив вітчизняного капіталу за кордон; наскільки своєчасно погашена зовнішня заборгованість країни.

Платіжний баланс є одним з джерел для складання системи національних рахунків.

Його також використовують для визначення монетарної та фіскальної політики, регулювання валютного ринку й обмінного курсу.

У цілому **платіжний баланс**
відображає
зовнішньоекономічну
діяльність країни за звітний
період.

Зовнішньоекономічна діяльність

діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Змістом зовнішньоекономічної діяльності є зовнішня торгівля товарами (товарний оборот), експорт та імпорт послуг, відносини, що виникають між резидентами країни та резидентами інших країн (нерезидентами) щодо придбання фінансових вимог і прийняття зобов'язань.

Платіжний баланс країни – це систематична реєстрація економічних операцій, що мали місце упродовж певного періоду між резидентами цієї країни та резидентами інших країн світу. Платіжний баланс дає докладну характеристику зовнішньоекономічного становища країни на макрорівні, а також динаміку валютних курсів.

Статистика **платіжного балансу**

має такі завдання:

- ★ розробка системи показників, які дають характеристику розмірам, динаміці, структурі зовнішньої торгівлі;
- ★ аналіз факторів, що впливають на розвиток основних явищ зовнішньоекономічної діяльності;
- ★ порівняльний міжкраїнний аналіз;
- ★ оцінка іноземних інвестицій

Предметом статистики платіжного балансу є розміри і кількісні співвідношення між масовими явищами у сфері зовнішніх відносин, закономірності їх формування, розвитку та взаємозв'язку, а також розробка змісту та методів обчислення показників, що характеризують зовнішньоекономічні зв'язки

Статистика зовнішньої торгівлі – це складова статистики платіжного балансу, що вивчає рух товарів через кордон, обліковує виконані роботи та послуги. Крім того, статистика зовнішньої торгівлі розробляє систему показників, вивчає взаємозв'язки між показниками зовнішньої торгівлі та іншими показниками економічної діяльності держави

Основним об'єктом статистичного дослідження є товарооборот країни з іншими державами.

За допомогою статистики розкривається зміст зовнішньої торгівлі, докладно характеризуються експорт та імпорт товарів і послуг

Статистика зовнішньої торгівлі

виконує такі завдання:

★ забезпечення повного та вірогідного обліку даних про експорт та імпорт країни;

★ аналіз основних тенденцій, структури і динаміки зовнішньоторговельних товарних потоків одночасно із загальною макроекономічною ситуацією;

★ інформаційне забезпечення підготовки законодавчих актів у галузі митної політики й державного регулювання зовнішньої торгівлі.

2. Торговельний баланс і показники, що характеризують інтеграцію України у загальносвітову систему економічних відносин

У 1947 році ООН опублікувала схему платіжного балансу, що стала основою для подальшої розробки МВФ форм і принципів складання платіжних балансів.

Розробкою платіжного балансу на рівні МВФ займається комітет зі статистики платіжного балансу (IMF Committee on Balance of Payments Statistics), який був заснований у 1992 році для спостереження за впровадженням рекомендацій, які містяться у звітах двох робочих груп МВФ, що досліджують основні джерела неспівпадіння в загальній статистиці платіжного балансу.

Цей орган також надає рекомендації і поради щодо методологічних аспектів формування статистики платіжного балансу

На сайті *Державної служби
статистики України*

оприлюднена інформація про
методологію та поширення
інформації **про платіжний
баланс:**

https://ukrstat.gov.ua/imf/meta/BOB_Dissemin_notes-ukr1.html

2.1.1. Концепція та визначення

Концептуальна основа складання статистики платіжного балансу України базується на 6-му виданні “Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції” (МВФ, 2009) (далі – КПБ6). Платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому зазначено сумарні дані про економічні операції резидентів з нерезидентами за певний період.

Основні компоненти платіжного балансу згруповані за трьома категоріями, а саме: рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом і фінансовий рахунок. ***Рахунок поточних операцій включає:***

- експорт товарів (у цінах FOB) і послуг;
- імпорт товарів (у цінах FOB) і послуг;
- первинні доходи до отримання та виплати;
- вторинні доходи до отримання та виплати.

Рахунок операцій з капіталом включає капітальні трансфери до отримання та виплати, вибуття та набуття невиробничих нефінансових активів.

У фінансовому рахунку відображаються операції з фінансовими активами та зобов'язаннями між резидентами і нерезидентами. Фінансовий рахунок включає:

- прями інвестиції (активи та зобов'язання)
- портфельні інвестиції (активи та зобов'язання);
- фінансові похідні інструменти (активи та зобов'язання);
- інші інвестиції (активи та зобов'язання);
- міжнародні резервні активи.

2.2.1. Статистичне охоплення *Охоплення статистичних даних*

Платіжний баланс України

включає усі операції між резидентами України та нерезидентами.

Резидентність інституціональної одиниці визначається відповідно до концепцій “економічної території” та “центра економічного інтересу”, що наведені у КПБ6.

Географічне охоплення.

Географічне охоплення: територія України.

Виключення з охоплення

З 2014 року дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Незарєєстрована діяльність

З метою вимірювання обсягів деяких видів діяльності, які не враховуються офіційною державною або відомчою статистикою, Національний банк України розробив систему оцінок:

- стаття “товари” платіжного балансу включає експертну оцінку обсягів неформальної торгівлі, які не включені в офіційну торгову статистику;
- стаття “Первинні доходи” (“Оплата праці”) та стаття “Вторинні доходи” (“Приватні трансферти”) включають оцінку обсягів грошових коштів, що надійшли в Україну неформальними шляхами;
- оцінка змінення обсягів готівкової іноземної валюти, що знаходиться поза банківською системою, відображаються в статті “валюта та депозити, активи”.

2.3.1. Класифікація/розподіл за секторами

Класифікація

Операції класифікуються відповідно до стандартних компонентів, представлених у КПБ6.

Розподіл за секторами

Дані статей первинних і вторинних доходів рахунку поточних операцій та статей капітального та фінансового рахунків відображаються відповідно до економічного сектора резидента, що бере участь в операції.

Розрізняють чотири економічні сектори:

- центральний банк;
- депозитні корпорації, крім центрального банку (банки);
- сектор загального державного управління;
- інші сектори (інші фінансові корпорації; нефінансові корпорації, домашні господарства та неприбуткові організації, що обслуговують домашні господарства).

Зовнішні зобов'язання, у тому числі кредити суб'єктам під приємницької діяльності, надані нерезидентами під гарантії Уряду, класифікуються за інституційним сектором позичальника.

2.4.1. Вартісна оцінка

Конвертація у розрахункову одиницю

Платіжний баланс складається в доларах США. Дані щодо експорту/імпорту товарів у інших валютах перераховуються в долари США за офіційним щоденним курсом Національного банку України. Дані системи обліку операцій з нерезидентами (ITRS) перераховуються в долари США за середньомісячним курсом.

Вартісна оцінка

Операції оцінюються переважно за ринковими цінами. У випадках, коли дані про операції розраховуються на підставі даних про запаси, курсова різниця та переоцінка виключаються.

Експорт та імпорт товарів визначається у цінах FOB.

2.4.2. Основа обліку

Платіжний баланс базується на принципах бухгалтерського обліку: кожна економічна операція має подвійний запис – за кредитом однієї статті та дебетом іншої (однаковий за вартісним обсягом). Різниця між сумою усіх кредитових і дебетових записів відображається у статті “чисті помилки та упущення” та має дорівнювати нулю. Ця стаття включає наявні часові та вартісні розбіжності.

1.1. Програми збирання вхідних даних

Основним джерелом системи інформаційного забезпечення для складання платіжного балансу є інформація, що надається банками (система ITRS). Для складання платіжного балансу використовується також інформація Державної служби статистики України, Міністерства фінансів, інших міністерств і відомств, дані міжнародних організацій, оцінки експертів Національного банку України тощо.

3.1.2. Визначення вхідних даних, статистичний охоп, класифікація, оцінка та момент обліку *Експорт та імпорт товарів*

Головним джерелом даних із зовнішньої торгівлі товарами є інформація Державної служби статистики України, яка формується на підставі даних вантажних митних декларацій, звітів підприємств про товари, що не проходять митне декларування, та товари, придбані в портах перевізниками. Обсяги товарів для перероблення визначаються на підставі даних вантажних митних декларацій.

Експорт та імпорт товарів відображаються в момент переходу права власності від нерезидентів до резидентів (або навпаки) за ринковими цінами (умовно вважається, що перехід права власності збігається за часом з моментом здійснення митної реєстрації). Для оцінки використовуються контрактні ціни або фактичні ціни на час здійснення операцій.

Для складання платіжного балансу використовується уніфікована оцінка вартості як експорту, так й імпорту товарів – за цінами FOB.

5.1.1. Форма поширення статистичних даних

На сторінці "Статистика зовнішнього сектору" офіційного Інтернет-представництва Національного банку України розміщуються дані зі статистики платіжного балансу відповідно до КПББ *в стандартній та аналітичній формах представлення.*

У стандартній презентації платіжного балансу основні компоненти платіжного балансу групуються за трьома рахунками: поточним, капітальним і фінансовим.

Сума сальдо поточного рахунку та рахунку операцій з капіталом – це рахунок поточних і капітальних операцій. Оскільки платіжний баланс складається з використанням системи подвійного запису, то цей показник має дорівнювати сальдо фінансового рахунку (з урахуванням помилок і упушень).

Сальдо фінансового рахунку зі знаком "плюс", означає, що чисте збільшення активів перевищує чисте збільшення зобов'язань, від'ємне сальдо показує перевищення обсягів чистого збільшення зобов'язань над чистим збільшенням активів.

В аналітичній презентації платіжного балансу з фінансового рахунку платіжного балансу виділяються операції, пов'язані зі зміною офіційних резервних активів та залученнями урядом кредитів для фінансування дефіциту платіжного балансу, а також операції виключного фінансування.

Місячні дані публікуються на 28 – 31 день після закінчення звітного місяця. Після публікації квартальних даних платіжного балансу, місячний платіжний баланс корегується для узгодження з квартальними даними.

На сторінці "Статистика зовнішнього сектору" офіційного Інтернет-представництва Національного банку України оприлюднюються також дані щодо зовнішньої торгівлі (географічний розподіл, товарна структура експорту-імпорту, стан зовнішньої торгівлі з країнами ЄС, валютна структура, структура експорту-імпорту товарів за широкими економічними категоріями), матеріали щодо окремих компонентів платіжного балансу (сезонно-скориговані показники поточного рахунку; огляд приватних грошових переказів в Україну; огляд статті "подорожі").

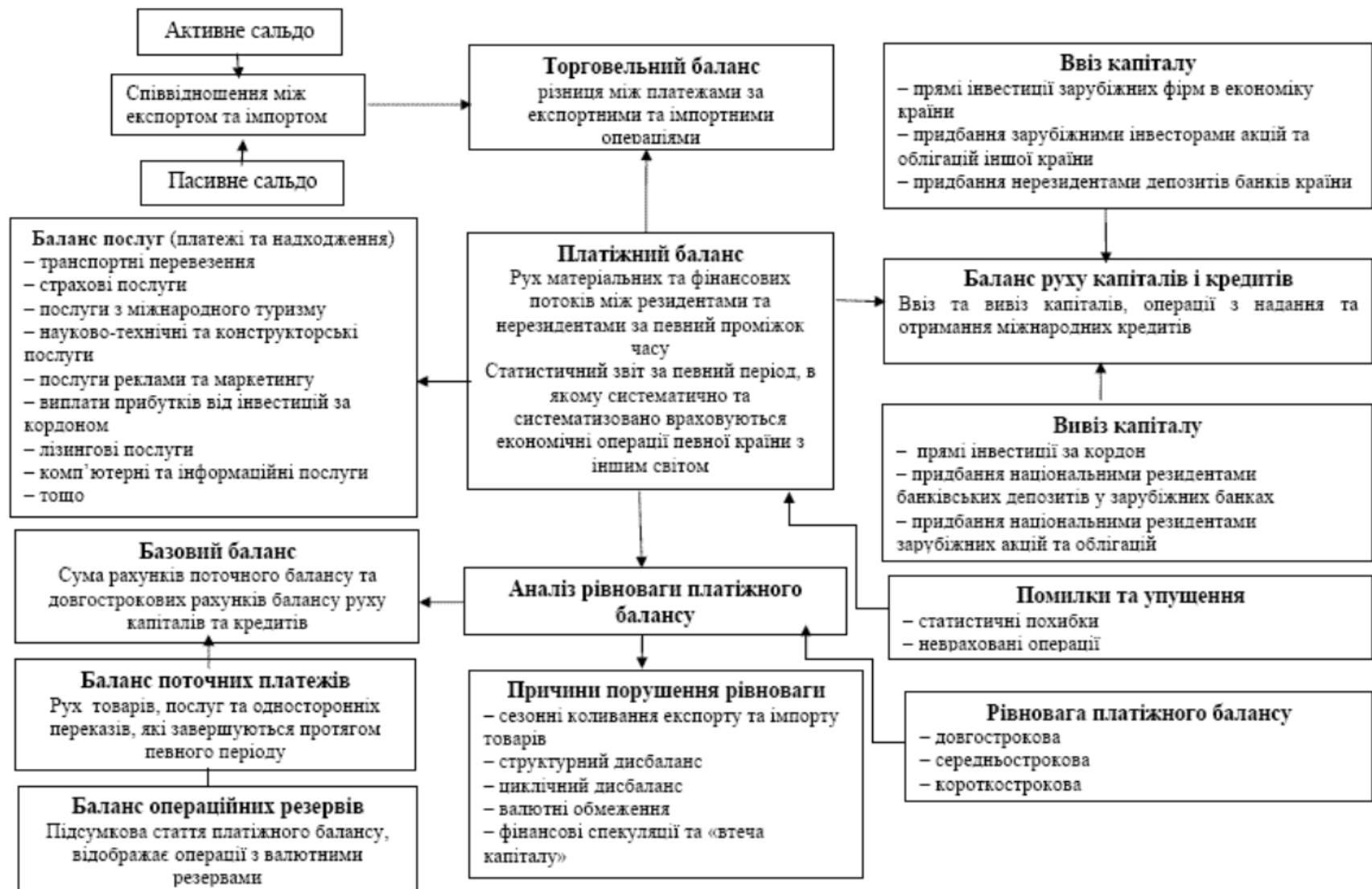

Рис. 5.1. Структура платіжного балансу та його рівновага

Оцінка позицій платіжного балансу

Оцінка позицій платіжного балансу країни потребує обов'язкового вивчення структури, характеристик і економічних факторів, що впливають на міжнародні потоки операцій.

Платіжний баланс будь-якої країни підлягає процесу безперервної правки, необхідність якої пояснюється впливом різних економічних факторів на платіжний баланс.

Фактори, що впливають на платіжний баланс:

- ★ Нерівномірність економічного й політичного розвитку країн, міжнародна конкуренція.
- ★ Циклічні коливання економіки.
- ★ Зростання закордонних державних витрат, пов'язаних з мілітаризацією економіки й військовими витратами.
- ★ Посилення міжнародної фінансової взаємозалежності.
- ★ Зміни в міжнародній торгівлі.
- ★ Вплив валютно-фінансових факторів.
- ★ Негативний вплив інфляції.
- ★ Торговельно-політична дискримінація певних країн.
- ★ Надзвичайні обставини — неврожай, стихійні лиха, катастрофи.

Загальні умови, що повинні виконуватись для досягнення рівноваги платіжного балансу:

- Нульове сальдо, тобто рівність дебету та кредиту в базисному балансі чи балансі офіційних розрахунків.
- Повна зайнятість по країні.
- Відсутність серйозних обмежень на міжнародні операції.

3. Статистика обмінних курсів

Міжнародний валютний ринок – це система міцно зв'язаних між собою комунікаціями регіональних ринків. Зміни ситуацій на одних регіональних ринках призводять до припливу або відпливу коштів з інших чи на інші регіональні ринки. Завдяки цьому досягається постійна рівновага на міжнародному валютному ринку. На сьогодні існують такі регіональні валютні ринки: європейський (Лондон, Цюрих, Франкфурт-на-Майні), азіатський (Гонконг, Сінгапур, Токіо) і американський (Нью-Йорк, Чикаго, Лос-Анджелес).

Зазвичай на регіональних валютних ринках котирують низка провідних вільноконвертованих валют і місцеві валюти, тобто валюти, на які припадає основний обсяг операції в такому регіоні. Країни, що є центрами регіональних валютних ринків, безпосередньо беруть участь у регіональній торгівлі, а інші країни змушені діяти через регіональні центри інших країн

Наступний рівень у системі валютних ринків – це національні валютні ринки. На таких ринках купівля-продаж валюти здійснюється через банківську систему від імені клієнтів. Клієнт може купити валюту безпосередньо у банку. У деяких випадках, коли банк не має такої валюти або її кількості недостатньо, або він не має виходу безпосередньо на регіональний валютний ринок, банк вестиме справи через інший, більший національний банк

Національні валютні ринки відрізняються один від одного за ступенем конвертованості національної валюти, обсягом зовнішньоторговельних і валютообмінних операцій, рівнем інтегрованості в світове співтовариство, ступенем сталості економіки, її відкритості, рівнем розвитку комунікацій, державного регулювання сфери валютних операцій.

Враховуючи, що результати валютної політики мають багато вимірів впливу (що робить проблемним вибір оптимальних рішень для аналізу можливостей, які відкриваються перед країною, яка прагне макроекономічної стабільності), доцільно розглядати проблеми курсоутворення як реакцію на платіжний дефіцит та динаміку курсу національної валюти. Існує певна логіка і залежність валютного курсу від стану платіжного балансу. Курс коливається навколо своєї основи залежно від попиту та пропозиції валюти. Несталість його коливань, значне відхилення від купівельної спроможності посилюють нестабільність міжнародних валютно-кредитних та економічних відносин, призводить до перерозподілу національного прибутку між державами. Тому необхідно вживати заходів щодо регулювання і стабілізації валютних курсів

Кожна країна має **можливість вибору одного з п'яти основних варіантів валютної стратегії:**

- 1) фінансування тимчасового платіжного дисбалансу шляхом змін у рівні резервування і грошових зобов'язань перед іншими країнами;
- 2) валютний контроль у поєднанні з фіксованим валютним курсом;
- 3) вільноплаваючий валютний курс;
- 4) постійно фіксований валютний курс, на підтримку якого має бути зорієнтована вся внутрішня економіка;
- 5) регульоване плавання валют.

На практиці вибір курсової політики ще вузький.

По-перше, контроль за платіжними дисбалансами шляхом зменшення або збільшення резервів може використовуватися тільки тоді, коли самі дисбаланси мають тимчасовий характер.

По-друге, для цього необхідно, щоб поточний валютний курс був стійким у довгостроковій перспективі і не потребував коригування внутрішньої економіки для його підтримки, тоді країна може просто профінансувати дисбаланс з резервів, подбавши про те, щоб скорочення їх не позначилося на пропозиції грошей на внутрішньому ринку, і чекати поповнення резервів після відновлення балансу й позитивного сальдо.

Але дуже ймовірно, що країна вичерпає свої валютні резерви (у разі постійного дефіциту) або навпаки – накопичить неприпустимо надмірні резерви (у разі постійного позитивного сальдо). Таким чином, рано чи пізно доведеться вибирати інший спосіб вирішення власних валютних проблем.